

УДК: 378.015.3

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5\(11\)-356-367](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5(11)-356-367)

Бортнюк Тетяна Юріївна кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри природничо-математичної, світоглядної освіти та інформаційних технологій, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, пр. Волі, 36, м. Луцьк, 43010, тел.: (050) 339-99-19, <https://orcid.org/0000-0001-9673-1366>

Фаловська Ірина Дмитрівна кандидат економічних наук, доцент, викладач кафедри педагогіки та психології, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, пр. Волі, 36, м. Луцьк, 43010, тел.: (050) 541-22-11, <https://orcid.org/0000-0002-9101-9430>

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

Анотація. У статті розкривається значення критичного мислення. Розглянуто педагогічні умови застосування критичного мислення майбутніми фахівцями під час освітньої професійної підготовки та організації освітнього процесу. Застосування методів критичного мислення має стати ключовим в процесі підготовки спеціалістів, здатних приймати швидкі й ефективні рішення в умовах постійних змін та із появою нових викликів.

Вимогою сучасності є вміння фахівця вирішувати проблемні питання, вимогливо підходити до ситуацій, зіставляти альтернативні погляди, ухвалювати зважені рішення, безперервно саморозвиватися та самовдосконалюватися. Все більше дослідників зазначають, що здатність критично мислити є досвідом, який необхідно організовувати і удосконалювати в освітньому процесі.

Основоположна умова вдалого застосування викладачами технологій, спрямованих на розвиток критичного мислення, є їх особиста оцінка і переконання щодо необхідності розвитку критичного мислення. Безперечним є той факт, що для того, щоб навчити дітей критично мислити, педагог зобов'язаний сам уміти це робити. Критично мислити і вміти організовувати критичність мислення у здобувачів освіти є свідченням ступеня фахової компетентності педагога. Від того, як педагог зможе показати для здобувачів освіти переваги критичного мислення, забезпечити сприймання, запам'ятовування, розуміння, осмислення, залежить продуктивність їхньої діяльності, а, отже, й ефективність самого процесу навчання.

Критичне мислення є базовою компетенцією для розвитку і формування інших компетенцій педагога. Педагогічна практика за умов багатого інформаційно-освітнього середовища неодмінно включає в себе навички інтерпретації фактів і відмінних джерел інформації: ознайомлення з загальними правилами пошуку інформації, вправності розрізняти навмисні перекручення інформації, майстерність доповнювати інформацію, якої не вистачає, потрібної для формування критичного мислення. Усе це, безперечно, включає досвід сучасного педагога, адже без них, вони не зможуть організувати та впроваджувати застосування критичного мислення своїх учнів.

Ключові слова: освітній процес, педагогічні умови, формування, мислення, позитивна мотивація, технології, критичне мислення.

Bortniuk Tetiana Yuriyivna PhD in Economics, associate professor, head of the department of science and mathematics, worldview education and information technologies, Municipal Higher Educational Institution «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, Voli Ave., 36, Lutsk, 43010, tel.: (050) 339-99-19, <https://orcid.org/0000-0001-9673-1366>

Falovska Iryna Dmitrivna PhD in Economics, associate professor, teacher of the department of pedagogy and psychology, Municipal Higher Educational Institution «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, Voli Ave., 36, Lutsk, 43010, tel.: (050) 541-22-11, <https://orcid.org/0000-0002-9101-9430>

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF FUTURE TEACHERS AS TODAY'S REQUIREMENT

Abstract. The article reveals the importance of critical thinking. Pedagogical conditions for the use of critical thinking by future specialists during educational professional training and organization of the educational process are revealed. The application of critical thinking methods should become key in the process of training specialists who are able to make quick and effective decisions in conditions of constant changes and with the emergence of new challenges.

A modern requirement is the specialist's ability to solve problematic issues, to approach situations demandingly, to compare alternative views, to make balanced decisions, to continuously self-develop and self-improve. More and more researchers note that the ability to think critically is an experience that must be organized and improved in the educational process.

The fundamental condition for the successful use by teachers of technologies aimed at the development of critical thinking is their personal assessment and

conviction regarding the need for the development of critical thinking. The fact is indisputable that in order to teach children to think critically, the teacher must be able to do it himself. Critical thinking and the ability to organize critical thinking in students of education is evidence of the degree of professional competence of the teacher. The productivity of the students' activities and, therefore, the effectiveness of the learning process itself depends on how the teacher will be able to show students the benefits of critical thinking, ensure perception, memorization, understanding, and comprehension.

Critical thinking is a basic competence for the development and formation of other teacher competences. Pedagogical practice under the conditions of a rich information and educational environment necessarily includes the skills of interpreting facts and excellent sources of information: familiarization with the general rules of information search, the ability to distinguish between deliberate distortions of information, the skill of supplementing the missing information necessary for the formation of critical thinking. All this, of course, includes the experience of a modern teacher, because without them, they will not be able to organize and implement the application of critical thinking in their students.

Keywords: educational process, pedagogical conditions, formation, thinking, positive motivation, technologies, critical thinking.

Постановка проблеми. Сучасна освіта вимагає від педагогічного фахівця майстерності вирішувати проблематичні ситуації, критично підходити до проблеми та зіставляти альтернативні варіанти, знаходити правильні рішення й безперервно саморозвиватися та самовдосконалюватися. Проте, як зазначають чимало дослідників, здібність критично мислити є досвідом, який формується і розвивається протягом навчання. Фундаментальною складовою діяльності закладів освіти мають стати такі методики та технології, які б допомогли навчити молодь мислити критично, аналізувати та формувати власну думку та позицію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості формування критичного мислення у майбутніх учителів у процесі професійної підготовки досліджували Т. Олійник, А. Петрик, О. Пономарьова, А. Ткаченко. Проблеми формування готовності майбутніх вчителів до різних інноваційних педагогічних технологій досліджували А. Алексюк, В. Беспалько, П. Воловик, М. Гриньова, І. Дичківська, В. Євдокимов, М. Кларін, О. Пехота, О. Пометун, І. Прокопенко, Г. Селевко, С. Сисоєва, А. Каленюк, О. Комар, А. Мартинець. Вони ставили питання про розвиток вміння самостійно осмислювати навчальний матеріал, виконувати нестандартні завдання, робити власні висновки, помічати помилки свої та інших. Це свідчить, що ці риси можна і необхідно розвивати в початкових класах. Опираючись на досвід науковців та

практиків, які працюють в рамках освітньої платформи «Критичне мислення» (О. Пометун та ін.), було встановлено, що ключовими вміннями для його формування в учнів є вміння вчителя ставити запитання [1, с. 15].

Відомо, що запитання активізують мислення, створюють умови для вибору можливих і необхідних відповідей. Під час роботи над завданням результат залежить від початкових запитань, за допомогою яких активізується мислення учнів, оцінюються їхні можливості, створюються умови для знаходження ефективного рішення.

Здобувачі освіти, які мислять критично, як правило, вчаться із зацікавленням. І навіть у надскладних інтелектуальних завданнях вони шукають резерви для навчання, є в постійному пошуку шляхів використання навичок критичного мислення та охоче їх використовують як в освітньому процесі, так і в особистому житті. Саме завдяки таким здобувачам освіти освітній процес відбувається цікавіше і легше. Варто зазначити, що термін «критичне мислення» досить актуальний в освітньому просторі, зокрема, у концепції «Нова українська школа» формування критичного мислення є одним з пріоритетних завдань, оскільки це сьогочасні правила освіти. Світовий економічний форум підіймає критичне мислення у трійку основних компетентностей для майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. У Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) визначено, що високої якості освіта є першочерговим фактором професійних досягнень особистості, а викладач, який її надає, одночасно є і об'єктом, і провідником позитивних змін у особистості людини. При цьому навчально-виховні комплекси для підготовки майбутніх учителів мають відповідати освітнім потребам, визначеним у професійно-освітніх стандартах, а також враховувати світові тенденції підготовки фахівців. Для усунення дисбалансу між суспільною потребою у висококваліфікованих фахівцях, наявною системою педагогічної освіти та здатністю самих викладачів розуміти та впроваджувати освітні реформи в Україні, одним із завдань вищих навчальних закладів є створення реформи вищої освіти, система якісної освіти та професійного розвитку вчителів, зокрема пошук інструментів, які дозволяють розвивати критичне майбутнє [2].

Виняткову роль у здійсненні фахової професійної освіти займають педагогічні умови розвитку критичного мислення у майбутніх фахівців. Урахування здібностей кожного студента сприяє утвердженню особистісно-орієнтованого характеру професійної освіти. Реалізація концепції гуманізації на сучасному етапі розвитку науки про педагогіку вважається важливим аспектом освіти. І саме в цьому випадку можна говорити про необхідність виявлення та вивчення педагогічних методів вирішення проблеми.

У ході аналізу фахової літератури з'ясовано, що термін «критичне мислення», що поширюється у діяльності академічних закладів різних країн світу з кінця ХХ століття, пройшов проблематичний шлях власного утвердження в системі освіти України. У довідкових виданнях поняття «критичне мислення» («мистецтво аналізувати, судження») трактується як наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Головним чином йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення [3, с. 29]. Критичне мислення – здатність людини (природна або вихована) до самостійної оцінки явищ оточуючої дійсності, наукових знань, думок і тверджень інших людей, вміння бачити їх позитивні та негативні сторони; прагнення до кращого, більш оптимального розв'язання проблеми. В основі критичного мислення лежить постановка питання та з'ясування проблем, тому що вміння розв'язувати проблеми та шукати відповіді на питання – це шлях до досягнення успіху в подальшому житті.

Проблема розвитку критичного мислення для освіти в Україні є актуальною, оскільки реальний стан вищої освіти сьогодні свідчить про невідповідність розвитку інтелекту навчальному процесу студентів. Механізми пам'яті розвинені дуже сильно, а думки і почуття залишаються недостатніми в навчальній діяльності. Роль вищої освіти сьогодні полягає не лише в наданні інтелектуальних знань, а в умовах переходу до інформаційного суспільства – у підготовці професіонала, який глибоко знає та розуміє свою роль у суспільстві, вміє використовувати свої знання на практиці та оцінює що зроблено. Тому ефективність освіти та знань, розвиток життя та навичок молоді сьогодні, шляхом використання нових технологій та активного навчання, яке включає технологію створення критичного мислення думок, є дуже важливим [4, с. 169].

Розвиток критичного мислення здобувачів освіти відбувається через їх залучення до процесу активного навчання, коли студенти не просто запам'ятовують навчальний матеріал, а й запитують, досліджують, творять, вирішують, інтерпретують та проводять дебати за його змістом.

У 1997 році американські педагоги Д. Стіл та К. Мередіт з метою розвитку критичного мислення розробили технологію, яка реалізує відповідні етапи когнітивної діяльності особистості. Згідно їх тверджень, модель навчання складається з трьох фаз [5]:

- виклик (передбачає актуалізацію наявних знань, збудження інтересу до одержання нової інформації, постановка учнем власних цілей навчання);
- осмислення змісту (передбачає одержання нової інформації, корегування учнем поставлених цілей навчання);

- рефлексія (роздуми, народження нового знання, постановка учнем нових цілей навчання).

Оскільки критичне мислення розвивається шляхом розв'язування проблемних задач, робота над якими вимагає від студентів відповідального ставлення до ухвалення рішень, то технологія розвитку критичного мислення ґрунтується на теорії проблемного навчання, і, зокрема, на підходах до формування дослідницьких навичок.

Розглянемо, яким чином можливе застосування евристичного навчання (Сократівського методу) задля вирішення сучасних освітніх завдань.

Сократівський метод – навчання через запитання, а не констатацію (Сократів діалог, Система Сократа). Сократівський метод – це методика, яка полягає у набутті знань (замість їхнього передання) через постановку запитань та надання відповідей. Вона носить ім'я давньогрецького філософа Сократа, оскільки він нею активно користувався [6].

Сократ символічно називав цю методику «маєвтикою» (тобто акушерством, повивальним мистецтвом), порівнюючи її з процесом пологів: знання, подібно до дитини, народжуються. Сократівська методика – евристична. Вона передбачає народження знань замість їхнього «передавання». Поставивши запитання, роздумуючи над ними, виголошуючи свої думки в бесіді, педагог допомагає співрозмовнику самостійно приходити до постановки чи вирішення проблеми. У діалозі (звідси і назва – Сократівський діалог) виявляється факт незнання, уточнюється те, чого співрозмовник не знає, «знання опредметнюється», виокремлюється і фіксується об'єкт незнання, а далі відбувається спроба його вивести, начебто пригадати і, нарешті, засвоїти. Методика ґрунтується на двох принципах Сократа:

- 1) «нічия думка не буває помилковою» (принцип відносності знань);
- 2) «я знаю, що нічого не знаю» (принцип «знаючого незнання»).

А. Хуторський зазначає, що метод Сократа базується на наступних методологічних позиціях. По-перше, учитель і учень у своєму діалозі знаходять погодження у загальному предметі обговорення. По-друге, співрозмовники відшукують серед різних випадків те загальне, що є визначальним, тобто приходять до визначення понять. По-третє, в ході діалогу застосовується внутрішній критерій істинності думки, яка виникає, тобто відбувається перевірка: чи узгоджується думка, яка з'явилася, з витікаючими із неї наслідками, чи ні; в результаті дослідження речей, тобто пізнання та навчання, відбувається з опорою на самі речі, а не на їх зовнішнє відображення [7].

Під час такого діалогу здобувачі освіти не просто відтворюють навички і вміння, набуті ними раніше, але і виробляють зіставлення, порівняння, аналіз інформації.

Схематично алгоритм Сократівського методу зображено нижче.

Таким чином істинність думки розкривається обом сторонам – учневі та вчителю. Використання навідних запитань дає можливість здобувачам освіти не просто засвоїти готові знання, але й активно осмислити їх, збагатити новим свій навчальний досвід, набути навичок критичного мислення – наскрізного вміння здобувача освіти.

Технологія розвитку критичного мислення дозволяє одночасно і більш ефективно формувати низку ключових компетентностей. Перш за все – «уміння вчитись», тобто вміння самостійно здобувати знання у будь-якому вимірі «простору навчання». Таким чином, застосування технології розвитку критичного мислення на заняттях створює додаткову мотивацію до навчання.

Так, технологія використання критичного мислення, етапи її розвитку, методи і прийоми, за допомогою яких можна інтенсифікувати процес розвитку мислення здобувачів вищої освіти, формування вправності віднаходити рішення у тій чи тій проблемній ситуації є важливим процесом [8].

Навички критичного мислення дають змогу не потонути в інформаційній лавині, не піддатися маніпуляціям, допомагають приймати зважені рішення та відстоювати їх, знаходити нові способи вирішення проблем.

В цілому, критичне мислення проявляється як системне явище, яке включає ряд логічних алгоритмічних дій й операцій та виражається: у вправності розбирати факти й процеси педагогічної реальності та працювати над висновками із використанням здобутих знань з філософії, педагогіки, психології, фізіології. Також важливим в оцінці структури об'єктів і явищ, зв'язків між ними; вправності акцентувати на найбільш суттєвих з них; оцінці ролі всіх компонентів структури діяльності, поведінці, їх впливу на розвиток діяльності студента; в баченні різних рівнів, етапів, динаміки розвитку педагогічних явищ, процесів, якостей; в спроможності розкривати і оцінювати цілу сукупність причин і обставин, що пояснюють ті чи інші дії, вчинки людини, позитивні мотиви її діяльності. Здійснення запланованих задач стає можливим тільки тоді, коли в ході професійного навчання педагога формуються належні умови для формування й розвитку його критичного мислення. Загалом, створення цих умов вимагає реалізації цілей, адекватних підходів та методів навчання [9, с. 158].

Освітній процес у сучасному закладі вищої освіти все частіше реалізується за допомогою активних, або, як їх ще називають, інтерактивних

методів навчання. Їх суть полягає в організації навчання на основі взаємодії, діалогу, під час якого студенти вчать критично мислити, обмінюватися досвідом і вирішувати складні практичні завдання на основі аналізу обставин і наданої інформації, враховувати альтернативні точки зору, бачити, брати на себе відповідальність, приймати виважене рішення. У сукупності такі методичні інновації дозволяють перенаправити передачу знань від тьюторів, фасилітаторів, супервізорів, коучів, пасивних слухачів-студентів на активних учасників освітнього процесу і тим самим створити умови для формування так званих «м'яких навичок». У цьому важливий елемент професійного портрета та репутації майбутнього фахівця.

Багатогранність визначення педагогічних ідей та умов щодо розвитку критичного мислення в ході фахового навчання пов'язана з браком єдиної точки зору, підходу до визначення поняття, специфіки, позицій і зразків реалізації. Проте можна виокремити певні фронтальні принципи, виявлені під час розгляду стану цієї проблеми в психолого-педагогічних джерелах, які є основою для теоретичних вихідних положень.

Результативність впровадження критичного мислення в ході фахової підготовки академічного процесу навчання підвищується, якщо вона базується на ґрунтовному та поглибленому вивченні психологічних та індивідуальних здібностей студентів, котрі проявляються у вподобаннях, в розумовій, емоційній, вольовій сферах особистості. Усі вони між собою взаємопов'язані й визначають один одного [10, с. 19].

Теперішні здобувачі освіти отримують шанс конкурувати, піднятися на рівень викликів, котрі ставить перед нами сьогодні. Нам потрібно перебудувати та пристосовувати систему освіти таким чином, щоб виховувати майбутніх спеціалістів на вищому рівні, а потім сподіватися, що вони включать це у свої професійні обов'язки.

Теперішньому суспільству бракує усвідомлення того, що зміни тягнуть за собою й загальне громадське бачення необхідності фундаментальних змін. Багато наших провідних методистів намагаються створити таку нову систему навчання, за якою ми зможемо навчитися відповідати вимогам часу. Насамперед необхідно розвивати розумово-дослідницьку діяльність вихованців, оскільки це є вихідним пунктом індивідуалізації діяльності школяра. Тож в ході навчання потрібно спеціально створювати правильні умови, що сприяють використанню таких форм, засобів і принципів, котрі активізують пошук сучасних напрямів вирішення проблеми [11, с. 29].

Ключовим методом при організації активної освітньої практики студентів існує впровадження методик критичного мислення, що дозволяє:

1) активізувати та раціоналізувати час, який витрачається при звичному навчанні на розшукування інформації, на власний ритм роботи з теоретичним матеріалом і таке інше;

2) збільшити ефективність процесу навчання за рахунок резерву обробки чималого розміру відповідної книжкової інформації особисто для всіх здобувачів освіти;

3) розширити освітню практику, збільшити ефективність індивідуальної роботи, індивідуалізувати освітній процес, посилювати зацікавленість до теми, котра досліджується;

4) вдосконалювати форми та методи організації самостійної, диференційованої, індивідуальної роботи студентів;

5) індивідуалізувати навчальний процес, що дозволить зважати на особисті резерви студентів, поглиблювати їхні здібності, збільшувати можливості засвоєння знань і потрібних умінь;

6) відкривати необхідні взаємозв'язки з управління навчальним процесом, систематичної перевірки знань і вмінь, набутих у процесі опрацювання навчального матеріалу, підвищення рівня перевірки знань, умінь і навичок.

Важливим є визначення таких позитивних напрямів освітнього процесу на засадах використання критичного мислення:

1) перспектива повної реалізації потенціалу кожного студента, максимальне врахування вподобань та зацікавлень до певного роду занять;

2) виділення проблем при засвоєнні навчальної інформації, адже при самостійній роботі кожен студент «бачить» ситуацію щодо власних знань (знає, де він опанував інформацію поверхово і має складнощі при практичному використанні цих знань) і може проаналізувати результат, щоби подальший освітній процес проходив легше;

3) індивідуалізація освітнього процесу для студентів стає більш результативною при оволодінні вміннями й навичками, поглибленні знань та правильних теоретичних положень і використанні їх у практичній роботі;

4) ефективна організація процесу розумової діяльності, бо тільки особисте осмислення в індивідуальному темпі, бачення своїх помилок і їх виправлення самостійно або з невеликою допомогою (із боку викладача або комп'ютера) може фундаментально змінити надбання певних навичок;

5) особистий підхід до освітнього процесу може використовуватися на факультативних заняттях, семінарах, практичних заняттях і під час виконання домашнього завдання та допомагатиме підвищенню рівня самоконтролю, саморегулювання дій, самоорганізації, самосвідомості [9, с.201].

До використання методів критичного мислення в освітньому процесі слід підходити максимально серйозно і грамотно з психолого-педагогічної точки зору, тобто слід приділяти увагу всім впливам на людину під час такого навчання. Непереверені методи можуть мати помітний негативний вплив. Варто наголосити, що при використанні критичного мислення маємо не тільки

вивчати необхідний обсяг навчального матеріалу з конкретної теми. Методика навчання критичного мислення має сприяти повноцінному та гармонійному розвитку особистості кожного здобувача освіти, насамперед активізації та підвищенню його творчих здібностей (що на сьогодні є найважливішим і найменш дослідженим питанням в освітньому процесі). Найважливішою характеристикою конструкції професійно важливих характеристик майбутнього вчителя є його підготовленість до фахової діяльності. При дослідженні цього в психолого-педагогічному плані можна стверджувати, що це поєднання стійкого психічного стану особистості та позитивного ставлення до виконання навчальної діяльності.

Можна підкреслити, що педагогічна готовність формується при поєднанні позитивної мотивації, знань, умінь, здібностей особистості, що в свою чергу, сприяє ефективному виконанню педагогічних функцій. Формування майбутнього фахівця включає системне мислення. Замість того, щоби навчати студентів, як вирішити певну справу, треба зобов'язані вказати їм, чому виникла проблема та як вона пов'язана з іншими проблемами [12].

Отже, до подальших педагогічних передумов розвитку критичного мислення фахівців освітнього процесу в процесі професійної підготовки належать:

1. Створення ефективного критичного мислення у процесі навчання соціально-гуманітарних дисциплін.
2. Використання інноваційних педагогічних технологій (метод проєктів, психологічні та професійні тренінги) у процесі навчання загально-професійних дисциплін.
3. Особистісно орієнтований підхід до фахової підготовки фахівців освітньої сфери засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Враховуючи вище зазначені педагогічні умови, доречно зауважити, що під час провадження освітнього процесу здобувачі освіти не просто отримують навчальний матеріал, але й аналізують та інтерпретують його, опрацьовують реальні події з різних точок зору, і, таким чином, набувають навичок візуалізації нових можливостей та варіантів вибору. Розвиваючи критичне мислення, майбутні фахівці навчаються бути скептичними, допитливими і креативними.

Висновки. Отже, переважаючи на теперішньому етапі переконання необхідності застосування критичного мислення та розвитку особистості у навчальному процесі знайшли реалізацію у теорії, що спрямована на формування відтворюючих резервів людини. Безпосередньо розвиток критичного мислення фахівців з педагогічних спеціальностей у процесі фахової підготовки розглядається як складний, багатогранний процес розкриття творчих здібностей майбутнього фахівця, важливим компонентом

якого є оволодіння студентами системою теоретичної інформації, практичними знаннями, уміннями та здатністю до активної навчальної та творчої діяльності. Сформованість готовності до індивідуалізації навчального процесу є однією з важливих передумов, запорукою професійного зростання фахівця освітнього процесу, пошуку нестандартних рішень, застосування всього нового й прогресивного у своїй професійній діяльності.

Література:

1. Пометун О.І., Сущенко І.М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: метод. посіб. для вчителів. Київ, 2017. 96 с.
2. Концепція розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
3. Тягло А. В., Воропай Г. С. Критичне мислення: проблеми світової освіти 21 століття. Харків: АССА, 2015. 284 с.
4. Колодій Т. Впровадження технології критичного мислення на уроках в початковій школі. Київ: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
5. Петрик Л. Розвиток критичного мислення майбутніх учителів початкової школи засобами медіа. *Педагогічний процес: теорія і практика (серія : Педагогіка)*. № 4 (59), 2017. URL: <https://core.ac.uk/download/146446604.pdf>.
6. Метод Сократа, сократівський діалог. URL: http://psychologis.com.ua/metod_sokratazpt_sokratovskiy_dialog.htm.
7. Сірик Л. Сократівський метод та його модернізація в евристичній освіті США. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011, № 3. С. 68-74. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2011/3/visnuk_10.pdf.
8. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер. Київ: Плеяди, 2006. 220 с.
9. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упоряд. О. Сидоренко, В. Чуба. Київ: Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.
10. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : науково-методичний посібник / Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М. ; за наук. ред. О. І. Пометун. Харків : Б.в., 2007. 190 с.
11. Скрипченко О. Розумовий розвиток молодших школярів. Київ, 2015. 248 с.
12. Андрущенко Т. В. Національне та загальнолюдське як домінуючі цінності сучасної освітньої політики (європейський контекст). *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2015. Вип. 9-10. С. 117–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2015_9-10_11.

References:

1. Pometun, O. I., & Sushchenko, I. M. (2017). *Putivnyk z rozvytku krytychnoho myslennia v uchniv pochatkovoї shkoly: metod. nosib. dlia vchyteliv* [Guide to the development of critical thinking in primary school students: method. manual for teachers]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Kontsepsiia rozvytku pedahohichnoi osvity [Concept of development of pedagogical education] : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine] (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitk-u-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukrainian].

3. Tiahlo, A. V., & Voropai, H. S. (2015). *Krytychne myslennia: problemy svitovoi osvity 21 stolittia [Critical thinking: problems of world education of the 21st century]*. Kharkiv: ASSA [in Ukrainian].
4. Kolodii, T. (2014). *Vprovadzhennia tekhnolohii krytychnoho myslennia na urokakh v pochatkovii shkoli [Implementation of critical thinking technology in elementary school lessons]*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
5. Petryk, L. (2017). Rozvytok krytychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly zasobamy media [Development of critical thinking of future primary school teachers by means of media]. *Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka (seriia : Pedahohika) – Pedagogical process: theory and practice (Pedagogy)*, 4 (59). Retrieved from <https://core.ac.uk/download/146446604.pdf> [in Ukrainian].
6. Metod Sokrata, sokrativskiy dialoh [Socrat’s method, Socratic dialogue]. Retrieved from http://psychologis.com.ua/metod_sokratypt_sokratovskiy_dialog.htm [in Ukrainian].
7. Siryk, L. (2011). Sokrativskiy metod ta yoho modernizatsiia v evrystychnii osviti SShA [The Socratic method and its modernization in the heuristic education of the USA]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, 3, 68-74. Retrieved from https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2011/3/visnuk_10.pdf [in Ukrainian].
8. Krouford, A., Saul, V., Metiuz, S., & Makinster, D. (2006). *Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv [Technologies for the development of student’s critical thinking]*. Kyiv: Pleiady [in Ukrainian].
9. Sydorenko, O., Chuba, V. (Eds.). (2001). *Sytuatsiina metodyka navchannia: teoriia i praktyka [Situational teaching method: theory and practice]*. Kyiv: Tsentri innovatsii ta rozvytku [in Ukrainian].
10. Vukina, N. V., Dementiievska, N. P., & Sushchenko, I. M. (2007). *Krytychne myslennia: yak tsiomu navchaty: naukovy-metodychnyi posibnyk [Critical thinking: how to teach it: a scientific and methodological guide]*. O. I. Pometun (Ed.). Kharkiv : B.v. [in Ukrainian].
11. Skrypchenko, O. (2015). *Rozumovyi rozvytok molodshykh shkolariv [Mental development of younger schoolchildren]*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Andrushchenko, T. V. (2015). Natsionalne ta zahalnoliudske yak dominantni tsinnosti suchasnoi osvitnoi polityky (ievropeiskiy kontekst) [National and universal as dominant values of modern education policy (European context)]. *Multyversum. Filosofskiyi almanakh [Multiverse. Philosophical almanac]*, 9-10, 117–134 [in Ukrainian].